

АНА И. ОПАЧИЋ*

Факултет за пословне студије и право
Београд

ВЛАДИМИР В. КОЗАР**

Правни факултет
Нови Сад

УДК 336.76:336.77/.78

Прегледни рад

Примљен: 28.08.2019

Одобен: 11.09.2019

Страна: 401-414

ИЗМЕЋУ РАСКИДА, НИШТАВОСТИ И КОНВЕРЗИЈЕ- СЛУЧАЈ „ЦХФ”

Сажетак: Валутна индексација је у правном систему Србије нашла своје место изменама Закона о облигационим односима 1993. године, као последица великих економских потреса и инфлаторних притисака. Закон је дозволио уговарање кредита у којима се обавеза може везати за инострану валуту, те се плаћање врши на дан према паритету те валуте са домаћом валутом. Овакав вид валутне индексације има заштитни карактер, да би се одржала права вредност и једнакост узајамних давања између уговорних страна. Уговарање заштитне валутне клаузуле у валути швајцарског франка је последњих деценија изазвала економске, социјалне и политичке потресе. Обавеза корисника ових кредита се неочекивано вишеструко увећала, што их је довело у доцњу, банке су активирале колатерале те су ови кредити убрзо доспели на листу проблематичних (НПЛ) кредита. Корисници су преко формираних удружења покренули поступке ради заштите својих права, но правац се није могао јасно издиференцирати. Једни су упорно стајали на становишту да је сама валутна клаузула као таква ништава, док су други захтевали раскид уговора. Поступци су паралелно вођени по оба основа са врло хетерогеном судском праксом. Аутори у раду дају преглед основних премиса којима су се корисници ових кредита водили, значајније правне изворе који су усмеравали коначно решење ових проблематичних кредита, те посебну пажњу посвећују законодавном решењу које има за циљ да их конверзијом пошаље у историју.

Кључне речи: швајцарски франак; раскид уговора; промењене околности; кредит; валутна клаузула; конверзија; Србија

Увод

Новац служи као опште средство размене и мерило вредности, али је и он сам подложен промени вредности. Обзиром на специфичност стамбених кредита да се по правилу закључују на дужи временски период, постоји оправдана бојазан да се током времена не догоди значајна промена вредности услед

* ana.galjak@gmail.com, 0642558314

** kozarv@yahoo.com. 0652170419

девалвирања националне валуте. Из тог разлога се у уговоре уносе валутне клаузуле, које се могу појавити у облику клаузуле плаћања и клаузуле вредновања. У првом случају дужник измирује новчану обавезу исплатом уговореног броја страних новчаних јединица, док се у другом случају новчана обавеза измирује у домаћој валути, али се број јединица домаће валуте коју треба платити одређује сразмерно вредности одређеног (уговореног) броја јединица стране валуте.

У нашем праву уговарање валутне клаузуле у унутрашњим односима допуштено је изменама Закона о облигационим односима из 1993.године, па у складу са чланом 395. ЗОО¹, ако новчана обавеза гласи на плаћање у некој страниој валути или злату, њено испуњење се може захтевати у домаћем новцу према курсу који важи у тренутку испуњења обавезе. Изузетно током претходне деценије допуштено је уговарање кредитних обавеза које гласе на плаћање у страниој валути код уговора о стамбеним кредитима. У складу са чланом 25. став 2. Закона о девизном пословању² банка може резиденту-физичком лицу одобрити кредит у девизама ради куповине непокретности у земљи.³

Валутна клаузула је уведена у наш правни систем ради остварења основног циља очувања реалне вредности новчане обавезе уговорене у домаћој валути, што је последица искустава високе стопе инфлације 90-их година и енормне депресијације националне валуте. Такав негативни финансијски контекст обезвређивања националне валуте је за собом носио и обезвређивање преузетих новчаних обавеза, што је за собом носило дестабилизацију финансијског сектора и привреде уопште, а финално отварало пут правној несигурности појединаца.⁴ Институт валутне клаузуле, утемељен на закону је несумњиво постао општеприхваћен и у свакодневној је примени.⁵ У прилог томе говори пракса да се код закључења уговора (купопродаја, најам, зајам, кредит, лизинг и сл.) уговорена цена односно износ везује за одређену валуту, где се онда применом раније поменуте одредбе Закона о облигационим односима у чл. 395, износ који се дугује одређује према курсу на дан исплате односно реализације уговорне обавезе. Овај институт валутне клаузуле је несумњиво препознат и прихваћен у нашем друштву и као такав се примењује дуги низ година. У прилог томе да је валутна клаузула као средство обезбеђења вредности широко распрострањена у нашем праву говори и доскорашње решење у Закону о привредним друштвима, које је све до измена закона 2011. године у делу који регулише питања оснивачког капитала за оснивање друштва са огра-

¹ Службени лист СФРЈ, бр.29/78, 39/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и Сл. лист СРЈ, бр.31/93.

² Службени гласник, бр.62/06, 31/11,119/12 и 139/14.

³ Марковић Бајаловић, Дијана (2012): *Заштита корисника финансијских услуга*, доступно на: <http://efektiva.rs/aktuelnosti-kredit/zastita-korisnika-finansijskih-usluga>

⁴ Орачић, Ана. et al. (2016): The problem of currency indexed loans- case of CHF, *International review*, No.3-4, pp. 138-145

⁵ Козар, Владимир (2019): Ништавост валутне клаузуле - ограничење слободе пружања финансијских услуга и нарушавање правне сигурности, Зборник реферата „Слобода пружања услуга и правна сигурност” са Међународног научног скупа одржаног 17. маја 2019. године, уредник Мићовић Миодраг, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2019. година, стр. 218-220.

ниченом одговорношћу као и акционарског друштва садржало индексаију немачке марке, а касније и евра. Измеама Закона о привредним друштвима из 2011.⁶ године овај вид обезбеђивања вредности кроз имплементацију валутне клаузуле је напуштен, што би се могло правдати постизањем и очувањем стабилности домаће валуте на дужи рок.

Из свега овог реченог не би се могла узети као валидна аргументација корисника кредита индексираних у швајцарским францима да корисницима кредита, који су закључивали уговоре са валутном клаузулом са банкама, није био разумљив њихов садржај и последице које из таквог односа произилазе за кориснике кредита.⁷

Разлог због којег се валутна клаузула имплементира у уговор о кредиту је потреба да се очува стварна вредност главнице који је потрошачу одобрена у динарском износу. Такво поступање банака је било у складу са законом и последица је свеопштег негативног искуства са нестабилном домаћом валутом.⁸ Важно је подцртати да само имплементирање валутне клаузуле у уговор кредиту не чини тај уговор девизним, те нагласити да се овде ради о динарским кредитима који су индексирани у иностраној валути, у овом случају у валути швајцарског франка. Произлази дакле, да је банка кориснику кредита одобрила кредит у швајцарским францима у динарској противвредности и да је банка управо извршила уплату динарске противвредности одређеног износа швајцарских франака и да је тиме банка искористила могућност уговарања у девизама уз обавезу плаћања и наплаћивања у динарима и да је тиме фактички закључен (динарски) уговор са девизном или валутном клаузулом. Овако закључен уговор представља дозвољен правни посао у складу са наведеним законским одредбама.⁹

Међутим, основ за критику поступања банка посебно код валутних клаузула везаних за швајцарски франак се и налази у претходно изреченом, "очување стварне вредности главнице позајмљеног износа". Поставља се питање како третирати уговор у коме, услед изненадне промене вредности валуте којом је индексан кредит, дође до нарушења еквивалентности узајамних престација уговорних страна. Да ли је страна која сада више плаћа него што је иницијално позајмила има право да раскине уговор или право на модификацију постојећег уговора.¹⁰

⁶ Сл. гласник РС, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015.

⁷ Козар, Владимир (2018): Termination and Voidness of Credit Agreement with Currency Clause, Finance and Insurance Sector Industry (Editors: Dušan Cogoljević, Ivan Piljan, Aidin Salamzadeh), Seventh International Conference Employment, Education and Entrepreneurship (EEE2018), 19 – 20. October 2018, Belgrade Serbia, Silver & Smith Publisher, London, UK, pp.156-157.

⁸ Пресуда и решење Врховног суда Републике Хрватске у случају Франак од 14.05.2015, Ревт 249/14-2.

⁹ Став Апелационог привредног суда у Београду, Билтен судске праксе Привредног суда у Београду, бр. 4/2015.

¹⁰ Козар, Владимир (2018): Раскид и ништавост уговора о кредиту са валутном клаузулом у пракси судова Републике Србије, Правна ријеч - часопис за правну теорију и праксу, бр. 55/2018, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, стр.260.

Заштита еквивалентности узајамних престација и право на раскид уговора

Раскид уговора због промењених околности (*clausula rebus sic stantibus*) је могућност да једна уговорна страна тражи промену своје престације (давања, чињења, нечињења) и то услед наступања околности које угрожавају првобитну вољу уговорних страна, а нису се могле предвидети, све у циљу постизања еквиваленције узајамних давања.¹¹ По клаузули *rebus sic stantibus* сваки уговор важи само дотле док се прилике које су постојале у време његовог закључења битније не промене. Начело једнаке вредности давања, као основно правило двострано теретних уговора, заштићено је, поред прекомерног оштећења и забране зеленашких уговора, још и могућношћу раскида или измене уговора због промењених околности.¹² Док се код прекомерног оштећења несклад узајамних престација процењује у моменту закључења уговора, овде је хипотеза да је до тог несклада дошло након закључења уговора, тачније у току његовог извршења.¹³ Ово начело има карактер претпоставке. Наиме, претпоставља да субјекти, при заснивању облигационих односа, садржину тих односа постављају на начелу једнаке вредности давања. Ова претпоставка је оборива (*praesumptio iuris tantum*), што значи да заинтересовано лице може доказивати, у случајевима у којима то није искључено законом, да не постоји једнакост вредности давања.¹⁴ У модерној правној теорији преовлађује схватање да клаузулу *rebus sic stantibus* треба третирати као правно средство, чија је функција заштита начела еквивалентности кад оно буде нарушено услед промењених околности. Институт раскидања или измене уговора због промењених околности, који је прихваћен и у нашем праву (чл. 133 – 136. ЗОО) коси се са начелом *pacta sunt servanda*. Начело *pacta sunt servanda* јесте једно од основних начела уговорног права, према коме су стране дужне да изврше своје обавезе онако како су их и уговориле, увек када је то могуће.¹⁵ Ово начело је основица сигурности правног промета.¹⁶

Почетком марта 2018. године Апелациони суд у Новом Саду је православно раскинуо уговор о кредиту индексиран у ЦХФ.¹⁷ Суд је у овој пресуди обрачунао дуг клијента, који након судског раскида уговора износи негде око 3,8 милиона динара, у односу на око 9 милиона динара колико корисник дугује према плану отплате, те је корист за корисника неупитна. Овом пресудом се

¹¹ Опачић, Ана (2018): Проблем ЦХФ клаузуле - основ за раскид или ништавост, Савремени правни промет и услуге, Зборник реферата са Међународног научног скупа одржаног 25. маја 2018. године ур. Миодраг Мишовић, стр. 183.

¹² Козар, Владимир (2018): Раскид уговора о кредиту са валутном клаузулом због промена курса швајцарског франка, Култура полиса бр. 36/2018, година XV, стр. 599.

¹³ Перовић, С. (1986): *Облигационо право*, Београд, стр. 421. и 422

¹⁴ Ђорђевић, Ж. и Станковић В. (1986): *Облигационо право*, Београд, , стр. 61.

¹⁵ Начело *pacta sunt servanda* садржано је у члану 17. став 1. ЗОО, који прописује да су стране у облигационом односу дужне да изврше своју обавезу и одговорне су за њено испуњење.

¹⁶ Ђорђевић, Ж. и Станковић В., стр. 266

¹⁷ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, ГЖ 343/18.

потврђује да је дошло до нарушења узајамних престација, као и да клијенти нису били довољно информисани у предуговорној фази.

Са друге стране Апелациони суд у Београду је дана 15.3.2018. године донео пресуду ГЖ 1751/2018 којом је потврдио првостепену пресуду Вишег суда у Београду број П 3222/2017, а којом је у целости одбијен тужбени захтев за утврђење ништавости и раскид ЦХФ уговора о кредиту.¹⁸ Ово је правоснажна пресуда, али тужила још увек има право да уложи ванредни правни лек Врховном касационом суду. Грађанско одељење судске праксе Апелационог суда у Београду у саопштењу је указало да се у овом случају ради о "пилот пресуди" - првој пресуди, која је експедована из суда, јер се очекује да незадовољна странка уложи захтев за ревизију како би Врховни касациони суд (ВКС) заузео правни став о овим спорним питањима. Овде је интересантно споменути да је пресуда донета за свега 9 дана, што познајући српско судство заиста представља својеврсни рекорд и оправдано рађа сумњу да је донета по налогу.

До доношења одлуке Врховног Касационог суда, судијама овог Грађанског одељења је предложено да застану са одлучивањем по жалбама ради једнаког поступања у једнаким стварима које се заснивају на истом чињеничном стању и правном основу, како би се заузео став приликом одлучивања о кредитима у ЦХФ и тако ујединила судска пракса.

У овом конкретном случају уговор о стамбеном кредиту у швајцарским францима закључен је 3. јануара 2008. године, а тужила се обавезала да ће кредит враћати у месечним ратама са каматом по променљивој номиналној каматној стопи од 6,3 одсто на годишњем нивоу на дан закључења уговора, која представља основну каматну стопу банке увећану за маржу банке. Странке су 28. јуна 2013. године закључиле анекс уговора којим су предвиделе да је номинална каматна стопа од 6,3 одсто на годишњем нивоу фиксна почев од 5. децембра 2011. Међутим, тужбом од 16. децембра 2015. године корисница кредита је тражила од суда да утврди да је уговор ништав, тврдећи да одредба о камати представља битан елемент уговора о кредиту, а закључењем анекса уговор није постао пуноважан јер одредба о камати "угрожава" опстанак читавог уговора о стамбеном кредиту.

Потврђеном пресудом Вишег суда у Београду одбачена је тужба у погледу тог захтева "због недостатка правног интереса јер је одредба о камати анексом уговора измењена и усаглашена са законом".

Одлучујући по жалби кориснице кредита, Апелациони суд је оценио да је правилан овај закључак првостепеног суда, "јер је закључењем анекса уговора уговорена дозвољена каматна стопа, потпуно одређена, а банка је у међувремену вратила износ који јој је, у међувремену, наплатила применом раније важеће одредбе за коју је утврђено да је ништава".¹⁹ Такође потврђено је одбијање тужбеног захтева да се банка обавезе да тужили исплати одређени износ са законском затезном каматом. Виши суд је одбио и захтев за раскид уговора о стамбеном кредиту због измењених околности, јер према

¹⁸ Пресуда Апелационог суда у Београду, ГЖ 1751/2018

¹⁹ ГЖ 1751/2018

ставу тог суда за то нису испуњени ни објективни ни субјективни услови. Апелациони суд је овде закључио да промена курса швајцарског франка није неубичајена појава ни на домаћем ни на међународном девизном тржишту, напомињући да се раст курса било које валуте, па и швајцарског франка, у односу на динар који се већ догодио у прошлости - могао предвидети. "Ово посебно када се има у виду историјско кретање вредности динара у односу на немачку и остале валуте у протеклим деценијама јер је опште познато да је депресијација динара током хиперинфлације у периоду од 1992. до 1994. године постојала на дневном нивоу и иста је износила преко 300.000.000 одсто", навео је Апелациони суд. Додао је да код такве историје кретања курса динара у односу на светске валуте у блиској прошлости, депресијација динара у односу на швајцарски франак није непредвидива, те се то могло предвидети у време закључења уговора. "То значи да је за закључак о постојању промењених околности недовољна чињеница то што је увећан курс швајцарског франка у односу на динар, већ је требало утврдити да ли је у истом периоду дошло и до пораста цене", навео је Апелациони суд.²⁰ Такође, у пресуди се наводи да је требало доказати постојање субјективних околности због којих је очигледно да конкретни уговор више не одговара очекивањима тужиле јер је слабог имовног стања и да би због тога било неправично држати га на снази, а то, како констатује суд, тужилца није доказала до закључења главне расправе. На те околности (слабо имовно стање) тужилца је предложила нове доказе у жалби, али они, како је наглашава Апелациони суд, не могу бити предмет његовог разматрања "јер није учињено вероватним да их тужилца без своје кривице није могла изнети у првостепеном поступку".

Заиста остаје нејасно поступање Апелационог суда у Београду, уколико се узму у обзир пресуде других судова у истој ствари попут одлуке Врховног Касационог суда којом је и истоврсном спору заузет став везан за раскид уговора због промењених околности и укинута пресуда Апелационог суда у Новом Саду којом је одбијен захтев за раскид уговора.²¹ Основна мана решења Врховног Касационог суда из 2017. године јесте што у свом образложењу није дефинисао појам "енормне" промене курса, већ је остављено тумачењу и примени у сваком конкретном случају.

Према неким ауторима став Врховног Касационог суда је "послао јасан сигнал дужницима да се увећава вероватноћа повољног исхода тужбе за раскид уговора услед промењених околности".²² Додајући да афирмисање дужника да не извршавају своје уговором преузете обавезе према банци у дугом временском периоду током трајања поступака ће имати далекосежне последице не само на пословање банака, како у погледу повишења каматне стопе и неповољнијег положаја нових задуживања већ и у погледу извесног пада свеукупног привредног раста земље.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Рев 60/2016 од дана 27.4.2017. и Рев 321/2016. од дана 25.1.2017.

²² Беговић, Б.(2017): Ревизионизам на делу: наставак саге о валутној клаузули, Правни живот.

Закон о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима

Врховни касациони суд о спорним питањима пуноважности валутне клаузуле код уговора о кредиту у швајцарским францима и конверзији у евро, изјаснио се у форми правног схватања Грађанског одељења²³, са тенденцијом да врло хетерогену судску праксу уједначи. Правно схватање усвојено на седници одељења обавезује сва већа у саставу одељења,²⁴ што значи да није формални извор права, већ је обавезујуће само за судијска већа у саставу Грађанског одељења Врховног касационог суда када одлучују о ревизији, као ванредном правном леку, против правноснажне пресуде донете у другом степену у споровима о пуноважности уговора о кредиту са валутном клаузулом.

Поменуто правно схватање је донело значајне новине у погледу тумачења и оцене пуноважности валутне клаузуле, но тада је већ постало извесно да ће у кратком року уследити системско решење у виду законског текста са тенденцијом једнаког решавања незавидне ситуације у којој су се корисници ових кредита нашли. Не треба сметнути са ума да је овом становишту као и законском тексту претходило заштравање протеста те су ови проблематични кредити унели поред финансијског и политички и социјални немир.

Врховни касациони суд врло смело закључује да је ништава „одредба уговора о кредиту о индексирању динарског дуга применом курса CHF која није утемељена у поузданом писаном доказу да је банка пласирана динарска средства прибавила посредством сопственог задужења у тој валути“ (тачка 2).

Врховни касациони суд такође закључује да је ништава валутна клаузула у CHF „која није утемељена у поузданом писаном доказу“... да је банка „пре закључења уговора кориснику кредита доставила потпуну писану информацију о свим пословним ризицима и економско-финансијским последицама које ће настати применом такве клаузуле.“

Наиме, суштина је да су банке биле дужне да пруже доказе да су се приликом пласирања ових кредита заиста и задуживале у истој валути, а уједно је било неопходно да посебно упозоре кориснике у писаној форми о могућности раста курса CHF, односно о ризику промене девизног курса (девизни ризик, валутни ризик), у складу са правом потрошача на информисаност.

Посебно је значајна тачка 3. правног схватања, којом се врши конверзија, односно валутна клаузула у CHF замењује валутном клаузулом у EUR. Уговор о кредиту производи правно дејство и након утврђења ништавости клаузуле о индексацији дуга применом курса CHF. Реч је о примени правила из чл. 105. ст. 2. ЗОО да ништавост неке одредбе уговора не повлачи ништавост и

²³ Правно схватање усвојено на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда одржаној 2. априла 2019. године, <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Pravno%20shvatanje%20CHF.pdf>, 8.04.2019.

²⁴ Закон о уређењу судова, *Службени гласник РС*, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011, 78/2011 (други закон), 101/2011, 101/2013, 40/2015 (други закон), 106/2015, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 (Одлука Уставног суда), 87/2018, 88/2018 (Одлука Уставног суда), чл. 43 ст. 1.

самог уговора, ако он може опстати без ништаве одредбе, и ако она није била ни услов уговора ни одлучујућа побуда због које је уговор закључен. Стога је Врховни касациони суд одредио да ће се уговор „извршити конверзијом“ у EUR уз одговарајућу каматну стопу која је на тржишту важила за кредите са валутном клаузулом у EUR, управо да би очувала једнакост узајамних давања. Међутим за разлику од законског решења ово мишљење се определило за ретроактивно утврђивање каматне стопе, везујући моменат конверзије за моменат повлачења кредита од стране корисника.

Закон о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима²⁵, донет је по хитном поступку и ступио на снагу 7. маја 2019. године. Овим законом уређују се права и обавезе банке и физичког лица – корисника финансијских услуга с којим је закључен уговор о стамбеном кредиту „са валутном клаузулом у швајцарским францима – индексирани у швајцарским францима,“ у поступку конверзије овог кредита у кредит индексирани у еврима. Чланом 2. поменутог Закона је посебно наглашено да су предузетници изузети од примене ове процедуре наглашавајући да је корисник физичко лице које је са банком закључило уговор о кредиту који није намењен његовој пословној или другој комерцијалној делатности.²⁶

Закон о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима је резултат узајамних попуштања трију страна које су учествовале у његовом конципирању, са једне стране корисника, затим државе и банака. Закон је за разлику од хетерогене судске праксе па и Правног схватања Врховног касационог суда валутну клаузулу прогласио пуноважном не предвиђајући ни један услов за обарање такве претпоставке. Уколико се погледа целина регулисаних односа увидеће се да се терет трошкова и реализованог валутног ризика управо дели између ове три стране. Највише критика овог закона је уследило поводом немогућности примене на оне уговоре који су измирили у целисти, било добровољно било принудно, или већ конвертовани у евро. Основна замерка овом решењу би се могла усмерити у правцу да су савесни учесници правно-финансијског промета дискриминисани у односу на оне који своје обавезе нису сервисирали уредно, било услед немогућности или умишљајно. Могло би се поставити питање неоснованог обогаћења узимајући у обзир отпис дуга који ово законско решење предвиђа, јер хипотетички могло би се узети да постоје корисници који су непосредно пред ступање на снагу овог закона принудним путем активирањем колатерала измирили дуг у целисти, те немају право на отпис дела дуга.

Чланом 3. Закон децидно предвиђа опсег примене, наводећи који су то уговори на које се ова процедура има применити. То су уговори код којих је отплата кредита у току, на дан ступања на снагу овог закона (осим уговора код којих је већ извршена конверзија у евро), као и на уговоре код којих је дуг по кредиту доспео у целисти, а није покренут поступак принудног извршења или

²⁵ "Службени гласник РС", бр. 31/2019.

²⁶ Козар, Владимир (2019): Закон о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима, Радно-правни саветник, бр. 5/2019, стр. 67-76.

вансудског намирења, као и на уговоре код којих је покренут поступак прину-дног извршења или вансудског намирења или је овај поступак у току. Преци-зирано је да се закон примењује и на оне стамбене кредите код којих је ста-мбена непокретност која је била средство обезбеђења продата, али дуг није измирен у целости па је поступак настављен коришћењем других средстава обезбеђења (меница, административна забрана и сл).²⁷

Чланом 4. уређен је начин спровођења конверзије и умањење дуга. Банка код које корисник отплаћује стамбени кредит индексиран у швајцарским францима или банка која има потраживање према кориснику по основу ста-мбеног кредита индексираног у швајцарским францима на дан ступања на сна-гу овог закона, дужна је да понуди конверзију преосталог дуга по том кредиту (који чини износ главнице на дан конверзије увећан за износ доспеле, а нена-плаћене редовне камате на дан конверзије) у дуг индексиран у еврима по курсу за конверзију и да тако добијен износ умањи за 38%.

Након тога, банка је дужна да на износ дуга након умањења примени ка-матну стопу према понуди која је важила на дан 31. марта 2019. године, за кредите индексиране у еврима који су исте врсте и рочности и имају исти тип каматне стопе (променљива или фиксна) као и стамбени кредит, са огра-ничењем да, уколико су те стопе веће од 3,4 + тромесечни или шестомесечни ЕУРИБОР, односно 4% за фиксну каматну стопу, ће се примењивати наведене максималне стопе.²⁸ Чини се најважнији део закона представља питање прав-них последица закључења уговора о конверзији. Важно је напоменути да је закон поставио добровољни модел, те корисници слободно одлучују да ли ће прихватити понуду за конверзију, која додуше, са друге стране представља утврђену обавезу банке. Уколико корисник пристане на конверзију, парнични поступак који је покренут до дана ступања на снагу овог закона, а чији је пре-дмет спора у вези са валутном клаузулом код уговора о кредиту, прекида се даном ступања на снагу овог закона. Принудна извршења, вансудска намирења која су у директној вези са намирењем потраживања по овом основу се одлажу до дана ступања на снагу овог закона, односно до истека рока за изјашњавање корисника на понуду банке за конверзију дуга у евро. Првог наредног дана по истеку рока за изјашњавање, уколико корисник не прихвати конверзију посту-пци се настављају. Уколико корисник закључи уговор о конверзији важно је напоменути да у складу са законом, овај нови уговор се не сматра новацијом односно преновом у смислу Закона о облигационим односима, што за после-дицу има да конверзија не доводи до прекида раније установљене обавезе, те не престају ни већ утврђене мере обезбеђења. Ово је значајно решење за обе стране овог правног односа, јер не дира у већ установљене колатерале, што смањује трошкове и поједностављује читав поступак, а уједно гарантује извес-ност и континуитет установљене обавезе, те се чини да се овај начин управо

²⁷ Образложење Предлога закона о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима - III. Објашњење основних правних института и појединачних решења, стр. 8. и 9.

²⁸ Образложење Предлога закона о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима - III. Објашњење основних правних института и појединачних решења, стр. 9.

врши модификација уговора у циљу успостављања еквивалентности узајамних престација. Закључењем уговора обустављају се поступци извршења односно вансудског намирења, те трошкове истих банка не може потраживати од корисника. Као што смо већ напоменули законодавац се определио за добровољни модел конверзије, те корисник има могућност да одбије закључење уговора о конверзији са банком, са свим правним последицама које предвиђа овај закон. Отплата кредита ће бити настављена у складу са првобитним уговором о кредиту, дакле уговор остаје на снази, док ће сви прекинути односно одложени поступци бити настављени првог наредног дана по истеку рока од 30 дана од дана достављања предлога уговора од стране банке.

Закључак

Кредити индексирани у швајцарским францима се први пут јављају у Аустралији 1980. године. Банке су тада фармерима нудиле кредите у швајцарским францима и јенима. Разлог таквог поступања правдале су изузетно повољном каматном стопом од 7%, док се стопа кредита у аустралијском долару кретала од 10-16%. Спорни кредит индексирани у швајцарским францима се у Србији представља као нов банкарски производ 2005. године понудом ХВБ Банке.²⁹ Ова банка је прва на тржиште иступила са изузетно повољном каматном стопом од 4,75% на стамбене кредите који су индексирани у CHF.³⁰ У то време задуживање у динарима није било могуће, већ је алтернатива била задуживање индексирано у еврима. Оно што је изазвало највећу полемику приликом тумачења степена пуноважности оваквих уговора јесте околност да корисници кредита којима је кредит индексирани у ЦХФ заправо нису били кредитно способни да закључе исти кредит индексирани у еврима, док у том моменту задуживање у динарима није било могуће. Недвосмислено је јасно да уговарање валутне клаузуле као такве има своје утемељење у закону, да инкорпорацијом исте у уговор и своју финансијску обавезу уносимо валутни ризик, као будућу неизвесну околност од које ће нам зависти могућност уредног сервисирања дуга по основу кредита.³¹ Шта је то што чини разлику између кредита индексираних у еврима и швајцарском франку не можемо а да се не запитамо. Јасно је да су оба кредита носе са собом валутни ризик за корисника, али шта је то на шта се морала обратити пажња приликом одабира модалитета задуживања. Валута евро је валута седамнаест земаља Европске уније те валутно кретање не зависи само од понашања једне Централне банке као што је то случај

²⁹ Опачић, Ана, ет ал. (2016): Валутна клаузула ЦХФ као регионални феномен у контексту евроинтеграција, ТИ=Услуге и услужна правила, Зборник реферата са Међународног научног скупа одржаног 13. маја 2016. године, на Правном факултету у Крагујевцу, ур. Миодраг Мићковић, стр. 316.

³⁰ Бркић, Миша (2005): Игра валута и камата, Време, 22. септембар 2005. године, доступно на интернет адреси: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=428372>

³¹ Опачић, Ана (2016): Положај корисника финансијских услуга и валутна клаузула која штити интерес банке, ТИ=Избор судске праксе : стручно-информативни часопис ИССН: 0354-3226.- Год. 24, бр. 3 (2016), стр. 5-10

са швајцарским франком. То је већ било индикативно, и морало бити праћено упозорењем корисника, што је и учинила Народна банка Србије. Оно што остаје као спорно јесте понашање појединих учесника финансијског сектора, а то је одобравање задуживања у швајцарском франку оним корисницима који нису били кредитно способни да се задуже стамбеним кредитима индексираним у еврима.³²

Неминовност у којој су се грађани, на путу решавања основних егзистенцијалних потреба, обавезани кредитима индексираним у швајцарским францима, нашли услед континуираног и неповратног јачања курса ове валуте, Влада и Народна банка Србије, су, у протеклом периоду, предузимале одређене мере како би се овај проблем решио. Тако је, између осталог, донета и Одлука о мерама за очување стабилности финансијског система у вези са кредитима индексираним у иностраној валути („Службени гласник РС”, бр. 21/15 и 51/15).³³ Одређени број корисника ових кредита је покренуо парничне поступке. Поступци су ишли у два смера, једни су утврђивали ништавост валутне клаузуле, док су други нешто прагматичније тежили да раскину овај уговорни однос на темељу клаузуле *rebus sic stantibus*. Већина корисника се противно својој вољи нашла у поступцима принудне наплате и активирању колатерала. Од теорије и судске праксе се више очекивало, иако се веровало да ће ослоњени једни на друге понудити јединствено решење изласка из ове дужничке агоније, уз крајњу неуједначеност поступања, па и у оквиру истог суда, постало је извесно да само законско решење може уредити ово питање на кохерентан и правичан начин. Циљ законског решења је да се на једнообразан и социјално прихватљив начин разреши отворено питање кредита индексираних у швајцарским францима. Додатни циљ овог закона је и растерећење судова и смањење трошкова судских поступака, имајући у виду судску праксу и ставове Европског суда правде, Европског суда за људска права као и праксу домаћих судова. Законом о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима створен је правни оквир за свеобухватно и што је важније једнообразно решење овог деценијског проблема, уважавајући праксу и ставове Европског суда правде, Европског суда за људска права као и праксу домаћих судова, у делу који се односи на отворену могућност корисника да оптирају да ли ће наставити судске поступке или ће кроз примену овог закона коначно решити свој положај. Закон као резултат међусобног усаглашавања све три стране, као активних учесника у овом процесу: државе, корисника и банака, предвидео је значајне уштеде за кориснике чак 38% отписа главног дуга, уз апсолутну забрану преваљивања или креирања нових трошкова за кориснике. Следствено томе трошкови су морали бити распоређени на друге две стране, банке и државу. Закон је прописао да трошкови конверзије и умањена дуга у

³² Опачић, Ана (2015): Заштита корисника финансијских услуга у контексту хармонизације са правом ЕУ, Услуге и заштита корисника, Зборник реферата са Међународног научног скупа одржаног 8. маја 2015. године, на Правном факултету у Крагујевцу, ур. Миодраг Мићковић, стр. 317-331.

³³ Одлука о мерама за очување стабилности финансијског система у вези са кредитима индексираним у иностраној валути, Службени гласник РС, бр. 21/15 и 51/15

складу са овим законом падају на терет банке која врши конверзију. Обзиром да ће банка поред овог трошка сносити и трошкове покренутих, а прекинутих поступака, закон је увео могућност да се банка подношењем захтева држави регресира по основу трошкова до 15%. Држава ће за ову намену емитовати обвезнице, док ће свака овера или радња јавне управе по захтеву било које стране овог односа бити изузета од плаћања, како се не би генерисали нови трошкови. У којој мери је овај закон успео да на једнообразан, социјално прихватљив и надасве правичан начин успео да одговори изазовима корисничке агоније, остаје да видимо у будућности.

Литература:

1. Опаčić, Ana. et al. (2016): The problem of currency indexed loans- case of CHF, International review, No.3-4, pp. 138-145
2. Begović, B. (2017): Revizionizam na delu: nastavak sage o valutnoj klauzuli, Pravni život.
3. Brkić, Miša (2005): Igra valuta i kamata, Vreme, 22.septembar 2005. godine, dostupno na internet adresi: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=428372>
4. Đorđević, Ž. i Stanković V. (1986): *Obligaciono pravo*, Beograd, , str. 61.
5. Zakon o deviznom poslovanju, Službeni glasnik, br.62/06, 31/11,119/12 i 139/14.
6. Zakon o konverziji stambenih kredita indeksiranih u švajcarskim francima, Službeni glasnik RS, br. 31/2019.
7. Zakon o obligacionim odnosima, Službeni list SFRJ, br.29/78, 39/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i Sl. list SRJ, br.31/93.
8. Zakon o privrednim društvima, Sl. glasnik RS, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - dr. zakon i 5/2015.
9. Zakon o uređenju sudova, *Službeni glasnik RS*, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011, 78/2011 (drugi zakon), 101/2011, 101/2013, 40/2015 (drugi zakon), 106/2015, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 (Odluka Ustavnog suda), 87/2018, 88/2018 (Odluka Ustavnog suda)
10. Kozar, Vladimir (2018): Termination and Voidness of Credit Agreement with Currency Clause, Finance and Insurance Sector Industry (Editors: Dušan Cogoljević, Ivan Piljan, Aidin Salamzadeh), Seventh International Conference Employment, Education and Entrepreneurship (EEE2018), 19 – 20. October 2018, Belgrade Serbia, Silver &Smith Publisher, London, UK. pp 156– 178.
11. Kozar, Vladimir (2018): Raskid i ništavost ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom u praksi sudova Republike Srbije, Pravna riječ - časopis za pravnu teoriju i praksu, br. 55/2018, Udruženje pravника Republike Srpske, Banja Luka. 257-284.
12. Kozar, Vladimir (2018): Raskid ugovora o kreditu sa valutnom klauzulom zbog promena kursa švajcarskog franka, Kultura polisa br. 36/2018, godina XV, str. 597-610.
13. Kozar, Vladimir (2019): Zakon o konverziji stambenih kredita indeksiranih u švajcarskim francima, Radno-pravni savetnik, br. 5/2019, str. 67-76.
14. Kozar, Vladimir (2019): Ništavost valutne klauzule - ograničenje slobode pružanja finansijskih usluga i narušavanje pravne sigurnosti, Zbornik referata "Sloboda pružanja usluga i pravna sigurnost " sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 17. maja 2019. godine na Pravnom fakultetu u Kragujevcu u organizaciji Instituta za pravne i društvene nauke Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu, izdavač: Pravni fakultet Univerzite-

- ta u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2019. godina, urednik Mićović Miodrag str. 217-246.
15. Marković Bajalović, Dijana (2012): *Zaštita korisnika finansijskih usluga*, dostupno na: <http://efektiva.rs/aktuelnosti-kredit/zastita-korisnika-finansijskih-usluga>
 16. Obrazloženje Predloga zakona o konverziji stambenih kredita indeksiranih u švajcarskim francima - III. Objašnjenje osnovnih pravnih instituta i pojedinačnih rešenja, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2019/1496-19%20-%20LAT.pdf
 17. Odluka o merama za očuvanje stabilnosti finansijskog sistema u vezi sa kreditima indeksiranim u stranoj valuti, Službeni glasnik RS, br. 21/15 i 51/15.
 18. Opačić, Ana (2015): Zaštita korisnika finansijskih usluga u kontekstu harmonizacije sa pravom EU, Usluge i zaštita korisnika, Zbornik referata sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 8. maja 2015. godine, na Pravnom fakultetu u Kragujevcu, ur. Miodrag Mićović, str. 317-331.
 19. Opačić, Ana (2016): Položaj korisnika finansijskih usluga i valutna klauzula koja štiti interes banke, TI=Izbor sudske prakse : stručno-informativni časopis ISSN: 0354-3226.- God. 24, br. 3 (2016), str. 5-10.
 20. Opačić, Ana (2018): Problem CHF klauzule - osnov za raskid ili ništavost, Savremeni pravni promet i usluge, Zbornik referata sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 25. maja 2018. godine ur. Miodrag Mićović, str. 181-197.
 21. Opačić, Ana, et al. (2016): Valutna klauzula CHF kao regionalni fenomen u kontekstu evrointegracija, TI=Usluge i uslužna pravila, Zbornik referata sa Međunarodnog naučnog skupa održanog 13. maja 2016. godine, na Pravnom fakultetu u Kragujevcu, ur. Miodrag Mićović, str. 303-324.
 22. Perović, S. (1986): *Obligaciono pravo*, Beograd.
 23. Pravno shvatanje usvojeno na sednici Građanskog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda održanoj 2. aprila 2019. godine, <https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/attachments/Pravno%20shvatanje%20CHF.pdf>, 8.04.2019.
 24. Presuda Apelacionog suda u Beogradu, GŽ 1751/2018
 25. Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, GŽ 343/18.
 26. Presuda i rešenje Vrhovnog suda Republike Hrvatske u slučaju Franak od 14.05.2015, Revt 249/14-2.
 27. Rev 60/2016 od dana 27.4.2017. i Rev 321/2016. od dana 25.1.2017.
 28. Stav Apelacionog privrednog suda u Beogradu, Bilten sudske prakse Privrednog suda u Beogradu, br. 4/2015.

BETWEEN TERMINATION, NULL AND CONVERSION – CASE „CHF”

Summary: Currency indexation found its place in the Serbian legal system by amending the Law on Obligations in 1993, as a result of major economic and inflationary pressures.

The law permitted the contracting of loans in which the liability could be tied to a foreign currency, and payment was made on a daily basis according to the parity of that currency with the local currency. This type of currency indexation has protective character in order to maintain the true value and equality of mutual benefits between the parties. The negotiation of a Swiss franc hedge has caused economic, social and political upheavals in

recent decades. The obligations of the beneficiaries of these loans increased unexpectedly many times, causing them to delay, the banks activated the collateral and these loans soon reached the list of NPLs. Users formed procedures through formed associations to protect their rights, but the direction could not be clearly differentiated. Some insisted that the currency clause itself was null and void, while others demanded termination of the contract. The proceedings were conducted in parallel on both grounds with very heterogeneous case law. The authors of the paper provide an overview of the basic premises used by the beneficiaries of these loans, significant legal sources that guided the final resolution of these problematic loans, and pay particular attention to a legislative solution aimed at sending them to history.

Key words: Swiss franc; termination of the contract; changed circumstances; credit; currency clause; conversion; Serbia.